

Даница Б. Недељковић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за германистику

ЕКСТРАКЦИЈА ИНХЕРЕНТНОГ СВОЈСТВА ПОЈМА КАО СЕМАНТИЧКИ ПОСТУПАК ФОРМИРАЊА СТИЛЕМАТСКИХ ПРИЛОШКИХ ИЗРАЗА У НЕМАЧКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

У раду је извршена лингвостилистичка анализа прилошких израза немачког и српског језика који настају екстракцијом инхерентног својства појма надређеног елемента (глагола или именице) и његовом реализацијом на површинској равни у виду саставног дела прилошких израза синтагматског (уколико је регенс глагол) одн. предлошко-именичког типа (уколико је регенс именица). На овај начин настају изрази веће стилистичке вредности у односу на истозначне, уобичајене и општеупотребне прилошке изразе (и њима конкурентне једнолексемске јединице – прилоге и придеве), те добијају статус синтаксостилема. У фокусу истраживања налазе се и стилске фигуре на којима се темељи семантички поступак екстракције и понављања инхерентног својства појма, а то су плеоназам и парегменон (*figura etymologica*). Истраживање је спроведено контрастивно, за језички пар немачки-српски, са циљем да се утврде структурне, семантичке и стилистичке сличности и разлике код прилошких и придевских декомпозиата који се формирају на овај начин.

Кључне речи: прилошки израз, декомпоновање, екстракција инхерентног својства појма, стилематичност, синтаксостилем, плеоназам, *figura etymologica*, немачки језик, српски језик.

У србистичкој литератури издвојена су и прецизно дефинисана три структурална модела у којима се прилошки изрази различитих семантичких класа остварују, а то су: *синтагматски* (са подтипovima и варијацијама основног модела), *предлошко-именички* и *предлошко-заменички* (уп. Ковачевић 2007: 14–21; Ćutura 2010), док је у германистичкој издвојен и четврти, *предлошко-прилошки модел* (уп. Nedeljković 2013). Сваки од четири наведена морфолошко-синтаксичка типа прилошких израза има своју уобичајену, општеупотребну, па самим тим и нестилематичну форму. Међутим, одступањем од конвенционалне структуре прилошки израз може добити већу стилистичку вредност, како у односу

¹ dbmarjan@eunet.rs

² Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структуре савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

на устаљени прилошки (и придевски) декомпозит, тако и у односу на његов једнолексемски конкурент.

Предмет овог истражавања су прилошки декомпозити српског језика и њима еквивалентни прилошки (а добрим делом и придевски³) декомпозити немачког језика којима статус синтаксостилема обезбеђује семантички поступак *екстракције инхерентног својства појма* и његовог понављања у оквиру једне синтаксичке структуре. Наслањајући се на терминологију М. Радовановића (2007: 145–154), под овим појмом подразумевамо стилистички поступак издвајања битног, својственог, неутуђивог семантичког обележја одређене језичке јединице и његову реализацију на површинској равни у зависном односу према јединици у чијој је семској структури дато семантичко обележје већ садржано.

Анализа нашег корпуса показала је да се у функцији надређеног елемента прилошких израза насталих на овај начин може јавити: а) *глагол*, чије се инхерентно својство реализује у прилошким изразима синтагматског типа на позицији именичке лексеме (нпр. сема 'очи' у семској структури глагола *гледајти*, реализована у глаголској фрази *гледајти друкачијим очима*) и б) *именица*, чије се неутуђиво својство издваја и реализује у атрибутој функцији као факултативни детерминатор дате именице у склопу једне синтаксичке структуре – прилошког израза предлошко-именичког типа (нпр. сема 'далеко' у семској структури именице *даљина*, реализована у прилошком изразу у *далекој даљини*). У основи наведених поступка препознаје се *илеоназам*, стилска фигура која се дефинише као сувишна употреба речи чије је значење већ садржано у семској структури њој надређене речи (уп. Ковачевић 2003: 254–255), али и *парегменон* у форми *етимолошке фигуре* (*figura etymologica*), која подразумева понављање етимолошки сродних, дакле истокоренских речи у глаголско-објекатској или именичко-атрибутој вези (Fiks i dr. 2003: 60; 212; Ковачевић 2003: 257). О наведеним типовима прилошких израза биће више речи у поглављима која следе.

ЕКСТРАКЦИЈА ИНХЕРЕНТНОГ СВОЈСТВА ГЛАГОЛА КАО НАДРЕЂЕНОГ ЕЛЕМЕНТА ПРИЛОШКОГ ИЗРАЗА

Екстракцијом инхерентног својства *глагола* као надређеног елемента настају стилематски прилошки изрази *синџагмајтског шџџа*, како у српском тако и у немачком језику. Као нестилематске јединице изрази синтагматског типа подразумевају структуре у којима долази до лексичког осамостаљења архисемске (категоријалне), диференцијалне лексич-

3 Придевски декомпозити немачког језика биће предмет анализе само уколико представљају функционалне и семантичке еквиваленте прилошким декомпозитима српског језика, што је последица примењивања морфолошких, а не синтаксичких критеријума приликом дефинисања врста речи *придев* и *прилог* у депенденцијалном моделу немачког језика (уп. Engel 1988: 556–559), те могућности адвербијалне употребе придева и придевских декомпозита у немачком језику. На такве примере се у раду посебно указује ознаком Adj. поред датог придева.

ке и лексичко-граматичке семе прилога (у немачком и придева) који се декомпонује, па тако именица као носилац категоријалне семантике одређује семантичку припадност прилошког израза (време, место, начин, разлог и сл.), док је конгруентни детерминатив или придев облигаторни детерминатор и носилац диференцијалне семантике, тј. значења прилошког израза, најчешће уз реализацију предлога као носиоца лексичко-граматичког значења (уп. Ковачевић 2007: 21). На пример: *шага* → у *шом времену*, *шако* → на *шај начин*, *зашо* → из *шоџ разлога* одн. *damals* → *zu der Zeit*, *so* → *auf diese Weise*, *deshalb* → *aus diesem Grund* и др.

Међутим, поред описане, устаљене и нестилематичне структуре прилошких израза синтагматског типа, за прилоге начинског семантичког поља српског језика, као и за прилоге и чешће придеве начинског семантичког поља немачког језика – јер управо се код ове семантичке класе јављају системске неподударности на морфолошком плану код језика које поредимо⁴ – карактеристично је то да се у декомпонованом облику остварују и на другачији, стилски експресивнији и сликовитији начин, управо екстракцијом инхерентног својства глагола и његовом реализацијом на именичкој позицији уместо именице најопштијег значења, која у устаљеним изразима синтагматског типа одређује категоријалну припадност израза. Наведено потврђује нпр. опозиција нестилематског и стилематског декомпозиата прилога *другачије* у српском: (*посматрајући*) на *другачији начин* vs. (*посматрајући*) *другачијим очима* одн. прилога *anders* у немачком језику: (*betrachten*) *auf eine andere Weise* vs. (*betrachten*) *mit anderen Augen*, где се јасно запажа да стилистички неутрални прилошки израз садржи именицу најопштије семантике (*начин* одн. *Weise*), а стилематичан именицу која је као семантичка компонента већ садржана у сем-структури надређеног глагола (*очи* одн. *Augen*).

Одговор на питање шта је то што изразе овог типа чини стилематичним могао би се потражити у самој дефиницији стила као одступања од очекиване, општеупотребне, уобичајене форме, што доводи до изневеравања очекиваног, те настанка ефекта изненађења (уп. Sovinski 1991: 55; Fiks i dr. 2003: 31). То одступање је код израза овог типа двојако: с једне стране оно је синтаксичке природе, будући да се напушта очекивана структура синтагматских прилошких израза која подразумева именицу најопштије семантике у функцији носиоца категоријалног значења (у горе наведеном примеру јављају се лексеме *очи* одн. *Augen* уместо очекиваних *начин* одн. *Weise*), а с друге семантичке природе, јер је изневерен принцип језичке економије, тј. одбацивања комуникативно редундант-

4 Наиме, број модалних прилога који могу да се декомпонују на овај начин је у немачком језику далеко мањи него у српском, услед већ спомињане ограничености инвентара немачких модалних прилога, док се у свим осталим случајевима као супституент израза јавља адвербијално употребљен придев. Ситуација је потпуно другачија у српском језику, где је од готово сваког придева који се јави у функцији облигаторног детерминатора могуће извести истокоренски прилог, док се придев никада не јавља у адвербијалној функцији. Упореди: *говориши тихим гласом* → *тихо* (прилог) vs. *reden mit leiser Stimme* → *leise* (придев).

ног, будући да глагол *гледајти* одн. *betrachten* пресупонира именицу *очи* одн. *Augen*. Принцип граматичности, међутим, није изневерен, захваљујући постојању облигаторног детерминатора – придева (ређе детерминатива), којим се квалификује дата, у семској структури глагола већ садржана именица. У супротном, изрази овог типа били би неинформативни, па самим тим ни неграматични, услед деловања универзалног правила о одбацавању неинформативних исказа (уп. Ivić 1983: 194)⁵.

Будући да семантика глагола као надређеног елемента условљава не само избор именице која се у изразима овог типа квалификује придевом као облигаторним детерминатором, већ неретко и форму у којој се дати израз остварује, наслањајући се (и делом модификујући) класификацију глагола извршену у монографији С. Ристић (1990: 58–61), можемо издвојити следеће семантичке класе глагола који регирају плеонастичке изразе синтагматског типа: а) глаголи визуелног опажања, чија је семантичка компонента реализована сингуларском или плуралском формом именица *Auge / око* и *Blick / поглед*; б) глаголи говорења (произвођења гласа, звука), који у зависности од врсте квалификације регирају прилошке изразе са именицама *Stimme / глас*, *Ton / тон*, *Wort / реч* и *Satz / реченица*; в) глаголи кретања, померања, код којих се као инхерентно својство јављају именице *Schritt / корак*, ређе *Gang / ход* и г) глаголи других семантичких класа, које није могуће сврстати у једну семантичку целину.

При том су у оба језика забележена два модела прилошких изрза овог типа, који су међусобно еквивалентни, и поред тога што се конструкционо не подударују: а) модел у коме су глагол и њиме пресупонирана именица настали од различитих творбених основа (нпр. *гледајти* – *очи*; *рећи* – *глас / тон*; *умрећи* – *смрт* одн. *sehen – Augen*; *sagen – Worte / Stimme / Ton*; *sterben – Tod*) и б) модел у коме глагол и именица представљају истокоренске лексеме (*живети* – *животи*; *осмехнути* – *осмех*; *корачати* – *корак* одн. *leben – Leben*; *lächeln – Lächeln*; *schreiten – Schritt* и сл.). Разлика између наведених модела може се, као што смо у уводном делу већ напоменули, објаснити различитим стилским фигурама на којима се темеље стилистички поступци њиховог оформљења, па се тако у основи првог поступка налази стилска фигура (не стилска погрешка) *плеоназам*, коју карактерише „сувишна употреба ријечи којој је значење већ садржано у другој”, подразумевајући притом искључиво субординативни (зависни) однос међу елементима који чине једну синтаксичку структуру (уп. Kovačević 2003: 254–255)⁶, док се у случају истих творбених основа уз плеоназам јавља и *парегменон* (у форми *figura etymologica*), стил-

5 Једини изузетак, како ауторка даље наводи, представљају ретке ситуације, као што је нпр. објашњење малом детету да *гледамо очима*, *слушамо ушима* и сл., док „ван тих 'нарочитих прилика' нико то не говори, јер никоме не пада на памет да другоме саопштава ноторно познате чињенице” (уп. Ivić 1983: 194).

6 Како аутор даље наводи, *плеоназам* се, за разлику од *таутологије* и *кумуляције*, изражава искључиво у форми субординиране (зависне) синтагме и не темељи се на синонимији, већ су његови чланови у највећем броју случајева хетероденотативни (уп. Kovačević 2003: 256–7).

ска фигура која подразумева реализацију истокоренских лексема у субординативном односу, обично глагола и његовог унутрашњег објекта⁷, нпр. *sein Leben leben, einen schweren Gang gehen* (уп. Sowinski 1999: 103).

Контрастивна анализа нашег корпуса показала је да су изрази са значењем својства инхерентног одређеној радњи у немачком језику конструкционо разноврснији у односу на српски, те да се с једне стране остварују као предлошке фразе, најчешће са предлогом *mit*_{дат.}, а ређе са предлогом *in*_{дат.}, при чему такви изрази обично алтернирају са предлошким *mit*_{дат.} фразом (нпр. *mit / in einem ironischen Ton sagen* → *ironisch sagen*); потом као генитивске именичке фразе (нпр. *bösen Blickes schauen* → *böse schauen*), а ређе и као акузативске (нпр. *einen unruhigen Schlaf schlafen* → *unruhig schlafen*), при чему последње наведене имају функцију унутрашњег објекта њима надређеног глагола. Као еквивалент (али и кореспондент) наведеним формама у српском језику се по правилу реализује прилошки израз у форми беспредлошког инструментала (нпр. *рећи ироничним тоном / гласом* → *рећи иронично; сјавајти немирним сном* → *сјавајти немирно* и др.), што је последица неподударана у падежном систему између језика које поредимо, будући да у немачком постоји четири, у српском седам падежа, те се инструментал српског језика у немачком обично изражава предлошким *mit*_{дат.} фразом. Са друге стране, изрази у облику акузативске фразе (у функцији унутрашњег објекта њима надређеног глагола) су у српском језику знатно ређе заступљени, и по правилу алтернирају са изразима у форми беспредлошког инструментала, уз разлике у стилистичкој вредности (нпр. *живети другачији животи / живети другачијим животом* → *живети другачије*), док генитивске фразе у српском језику нису потврђене. Сва три појавна облика биће детаљније описана у поглављима која следе.

Предлошке фразе у немачком језику и њихови еквиваленти у српском језику

Предлошке *mit*_{дат.} фразе потврђене су у свим семантичким класама глагола, док су предлошке *in*_{дат.} фразе заступљене код глагола говорења (спорадично и код глагола из хетерогене семантичке групе г)) и без семантичких или стилских разлика алтернирају са *mit*_{дат.} фразама. Такође, у овој форми потврђена су оба модела реализације именице као семантичке компоненте глагола: обично је реч о различитим творбеним основама, док су примери са истокоренским лексемама ређи (в. примере 4, 4а, 15, 15а), што је последица ограничености инвентара именица дeverбативног порекла. Као еквивалент предлошким фразама немачког језика у српском се увек јавља беспредлошки инструментал, што ћемо илустровати примерима глагола различитих семантичких класа.

⁷ Унутрашњи објекат (нем. *das kognate / innere Objekt*) има исти корен као и глагол који га реира, или са њим стоји у блиској семантичкој вези: *den Schlaf des Gerechten schlafen, einen schrecklichen Tod sterben* (уп. Henčel 2010: 208).

- а) Глаголи визуелног опажања регирају прилошке декомпозице са именицама *Auge* / *око* и *Blick* / *поглед* у једнини или множини, као у следећим примерима:⁸

(1) Auch Jason, den ich <i>mit anderen Augen</i> [→ <i>anders</i>] <u>sah</u> , seit ich ihn als Schiffsführer kennenlernte. (Volf 33–4)	(1a) 'И Јасон, кога сам почела да <u>гледам</u> <i>другим очима</i> [→ <i>другачије</i>] пошто сам га упознала као заповедника брода. (Volf 30)8
(2) Muskulöse Männer und Frauen, Ketten um die Fußgelenke, <u>sahen mit leeren Blicken</u> [→ <i>leer</i> , Adj.] die Landbesitzer an, welche in ihren Mündern stocherten, ihnen in die Ohren sahen ... (Kelman 70)	(2a) Андрић и Милица уђоше ћутке, помало збуњеним <i>погледима</i> [→ <i>збуњено</i>] <u>одмеравајући</u> ширину и висину просторија у којима су се обрели. (Кесмановић / Стојиљковић 175)
(3) Kastner erzählt das alles mit kräftiger Stimme, drückt sich gewählt aus, sucht manchmal lange nach der passenden Formulierung, <u>schaut</u> einen <i>mit ruhigem Blick</i> [→ <i>ruhig</i> , Adj.] an. (www.wochenblatt.de; 11. 4. 2012: Piratenpartei: zwischen Utopie und Politik)	(3a) Бренан је седео на кутији од стиропора и <i>мирним погледом</i> [→ <i>мирно</i>] <u>посматрао</u> икону свете Петке начињену од ускршњих јаја. (Vreme 942, 22. 1. 2009, 78)
(4) Der Mann erlebte, nahm seinen Scherben und <u>blickte mit müdem Blick</u> [→ <i>müde</i> , Adj.] vor sich hin. (https://books.google.rs; W. Weiss: Massada. Kampf bis zum Untergang, 99)	(4a) Но она је <u>гледала</u> право испред себе и кроз све што би погледом дотакла. <i>Надменим, повређеним, изгубљеним и бескрајно уморним погледом</i> [→ <i>надмено, повређено, изгубљено и бескрајно уморно</i>]. (Šlink 121)
(5) Mike Priest und seine Kollegen zeigen nur kurz, wie jeder Arbeitsschritt funktioniert und beschränken sich später darauf, die einzelnen Prozesse <i>mit aufmerksamem Auge</i> [→ <i>aufmerksam</i> , Adj.] zu <u>überwachen</u> . (www.focus.de; 31. 5. 2011: Sportwagen mit V8 zum Selbstbauen)	(5a) Обилазимо све воде и посебно пазимо на оне који су на реци сами у бродићима, јер ако им позли нико неће позвати помоћ – наставља др Ристић, док са чамца „ <i>будним оком</i> ” [→ <i>будно</i>] <u>посматра</u> околину, ... (www.blic.rs, 20. 8. 2010: Помоћ стиже из црвеног чамца)

- б) Глаголи говорења, произвођења гласа или звука регирају прилошке изразе са именицама *Stimme* / *глас* и *Ton* / *шон*, којима се с једне стране квалификује начин вршења радње – говорења, произвођења гласа или звука (в. 6, 6а, 8, 8а), а са друге квалитет гласа или звука (в. нпр. 9, 9а), док се именицама *Wort* / *реч* и *Satz* / *реченица* (које се по правилу

8 Примери који се у раду наводе као илустрација преузети су из текстова који припадају различитим функционалним стиливима, пре свега књижевно-уметничком и публицистичком, будући да они по правилу билују стилиматским језичким јединицама. Књижевно-уметнички стил репрезентују романи савремених писаца немачког и српског језика, делом у оригиналу и преводу (у датим случајевима, превод је обележен знаком '), а делом као представници сваког језика појединачно (такви примери наведени су у истој равни, тј. под истим бројем, при чему је у српском језику броју придодато слово а). Публицистички стил репрезентују дневне и недељне новине на немачком и српском језику, како у штампаној, тако и у електронској верзији, који се такође наводе у истој равни и под истим редним бројем, без ознака за превод.

реализују у множини) акценат увек ставља на начин вршења радње (в. 10, 10а, 12, 12а). Бројни примери из нашег корпуса показују да глаголи говорења могу бити изостављени на површинској равни, уколико се као облигаторни детерминатор именице *Wort* одн. *реч* јави придев *ander-* одн. *други*, док је приликом супституције израза прилогом њихова реализација облигаторна, будући да прилог не пресупонира глагол дате семантичке класе (в. 11, 11а). Упореди:

(6) ... , doch das duldeten sie nicht, die Frau, sie hielt meinen Kopf fest, sie setzte ihre Kraft dagegen und <u>sagte mit fester, zorniger Stimme</u> [→ <i>fest, zornig, Adj.</i>]: Nein!, ... (Volf 136)	(6а) '... , није ме пустила, ухватила је моју главу, одупрла ми се свом снагом и <u>рекла одлучним, љутиим гласом</u> [→ <i>одлучно, љутиим</i>]: не! – о ... (Volf 116)
(7) ... , und dann hörte ich sie <u>reden, mit leiser Stimme</u> [→ <i>leise, Adj.</i>] zwar, aber daß sie überhaupt sprach in dieser Männer-versammlung, war unerhört. (Volf 200)	(7а) '... , а онда је зачух како <u>говори</u> , додуше <i>тихим гласом</i> [→ <i>тихо</i>], али било је нечувено што је уопште говорила на овом мушком скупу. (Volf 169)
(8) Und er <u>sagte es in einem ironischen Ton</u> [→ <i>ironisch, Adj.</i>], wie alle Lehrer, wenn sie so was sagen. (Herndorf 44)	(8а) Је л' ти се десило некад – <u>обратио</u> јој се <i>јаким присним тоном</i> [→ <i>јаким присно</i>], говорећи брзо, сада без збуњености, ... (Jovanović 153)
(9) <u>Mit heiserer Stimme</u> [→ <i>heiser, Adj.</i>] <u>fragte</u> er, ob das der Professor sei. (Kelman 95)	(9а) ... – <u>каже промуклим гласом</u> [→ <i>промукло</i>] атлетски развијен човек из круга. (Anđić 688)
(10) Dieser verstand ihn sehr gut, gab ihm ein Säckchen Münzen und <u>sagte mit freundlichen Worten</u> [→ <i>freundlich, Adj.</i>]: „Nun, lieber Toni, so gehe hin in dein Dorf. (https://books.google.rs ; Н. Ханисх: <i>Omi hüpf' mal</i> , 150)	(10а) Из њеног родног Сарајева дошла је делегација која се <i>тојлим и дирљивим речима</i> [→ <i>тојло и дирљиво</i>] <u>опростила</u> у име Министарства културе БиХ, глумца и пријатеља. (Blic 3982, 11. 3. 2008, 21)
(11) <u>Mit anderen Worten</u> [→ <i>anders gesagt / formuliert</i>], was liest der Mensch, wenn er mal Zeit hat für ein richtiges Buch? (Die Zeit 29 / 2007, 49)	(11а) <u>Другим речима</u> [→ <i>другачије рече-но</i>] – пацијенти више верују оним лекарима који носе кравате! (Vreme 984, 12. 11. 2009, 67)
(12) <u>In vertrackten Sätzen</u> [→ <i>vertrackt, Adj.</i>] hat Akamas uns diese Lage <u>geschildert</u> . (Volf 80)	(12а) 'Акамас нам је <i>зајетљаним реченицама</i> [→ <i>зајетљано</i>] <u>описао</u> ситуацију. (Volf 68)

в) Глаголи кретања, померања регирају плеонастичке прилошке изразе са именицама *Schritt / корак* (у једнини или множини), а ређе са именицама *Gang / ход* (увек у једнини), као у следећим примерима:

(13) Nun <u>kommt sie mit schnellem Schritt</u> [→ <i>schnell, Adj.</i>] über den Parkplatz; eine kleine Frau von 46 Jahren mit riesigen Augen und einer kräftigen dunklen Stimme: vital, voll fröhlicher Energie. (www.zeit.de ; 20. 11. 2008: <i>Sag's bloß nicht Mammy</i>)	(13а) Пошто је неколико тренутака стајала на вратима, благо осмехнута и загледана негде изнад глава тројице посматрача, <i>лаким сиђурним кораком</i> [→ <i>лако, сиђурно</i>] <u>пришла</u> је софи и стала испред посланика Андрића. (Kecmanović / Stojiljković 232)
--	---

(14) <i>Mit unsicheren Schritten</i> [→ <i>unsicher</i> , Adj.] <u>ging</u> er zur nächsten Hütte, wo Bonpland war. (Kelman 126)	(14a) Онда сам чуо како се неко уједначеним, сјорим, <i>тешким корацама</i> [→ уједначено, сјоро, <i>тешко</i>] <u>пење</u> уз стенице. (Šlink 18)
(15) Er steht auf der gegenüberliegenden Straßenseite und fixiert die Haustür, erblickt den Journalisten, wirft demonstrativ den Kopf in den Nacken und <u>schreitet mit schnellen Schritten</u> [→ <i>schnell</i> , Adj.] stolz <u>davon</u> . (www.zeit.de; 9. 4. 1993: Die Wolkenkratzer)	(15a) Ослоњена на Милоша, госп. Вера је <i>корачала лаганим корацама</i> [→ <i>лагани</i>]. (http://prozaonline.com; 21. 1. 2013: Lj. Đokić: Otvorismo širom vrata da uđe ljubav)
(16) Auch wenn die Boots teilweise hohe Absätze haben, <u>schreiten</u> die Models <i>mit langsamem Gang</i> [→ <i>langsam</i> , Adj.] zu ruhiger Musik... (www.vogue.de; 1. 3. 2014: Haider Ackermann)	(16a) Стојте, галије царске! Спутајте крме моћне! <i>Газите тихим ходом</i> [→ <i>тихо</i>]! (М. Војић: Плава гробница)

г) Глаголи других семантичких класа:

(17) Buttner <u>griff mit unsicheren Händen</u> [→ <i>unsicher</i> , Adj.] nach dem Buch. (Kelman 58)	(17a) Кочнице кола која су скретала полудесно <u>зашкрипале су језивим звуком</u> [→ <i>језиво</i>]. (Jovanović 185)
(18) Denn der Schaumstoff der Kühl-schränke <u>brennt mit violetter und grüner Flamme</u> [→ <i>violett und grün</i> , Adj.], heiß genug, um auch jene Kabel blank zu schmoren, ... (www.spiegel.de; 30. 11. 2009: Die Kinder von Sodom)	(18a) Чинило му се да <i>Каинов ожиљак гори</i> у његовим рукама. <i>Неким чудним, леденим пламеном</i> [→ <i>некако чудно, ледено</i>]. (Кесмановић / Стојиљковић 262)
(19) Es blitzte und donnerte, strömte und <u>regnete in dichten, schweren Tropfen</u> [→ <i>dicht, schwer</i> , Adj.]. (Šlink 73)	(19a) Ноћу је <u>спавала исјрекиданом сном</u> [→ <i>исјрекидано</i>], будила се и дозивала Данила, који би остајао уз њу док опет не заспи. (Jovanović 66)

Бесјредлошки генитив у немачком језику и његови еквиваленти у српском језику

Плеонастични прилошки изрази у форми *бесјредлошког генитива* су у немачком језику мање фреквентни, управо због њихове стилске маркираности (припадају вишем стилском слоју) и архаичног призвуча, те пре свега у говорном језику уступају место предлошким фразама, у које се увек могу трансформисати. У књижевном (па и публицистичком) функционалном стилу их, међутим, не треба сматрати искљученима, будући да имају наглашену експресивну вредност (уп. Egorova 2006: 79; 98; 145⁹). Примери из нашег корпуса показују да су изрази овог типа најзаступљенији код глагола који означавају кретање. Са друге стране,

9 О. Егорова (2006: 128; 132), између осталог, наводи и следеће примере из свог корпуса: *triumphierenden Auges sehen, aufmerksamen Auges verfolgen, gierigen Auges blicken, bösen und veranlangenden Blickes schauen, zweifelnden (gespannten, freundlichen, gleichgültigen,*

српски језик не познаје прилошке изразе у форми беспредлошког генитива, те се као еквивалент и овде јавља беспредлошки инструментал, као у следећим примерима:

а) Глаголи визуелног опажања (*Auge / око* и *Blick / погледа*):

<p>(20) Die wenigen Spaziergänger <u>schauen bösen Blickes</u> [→ <i>böse</i>, Adj.] auf die röhrende Blechlawine und suchen schleunigst das Weite. (www.zeit.de; 6. 8. 1993: Schleichwege aus dem Verkehrschaos)</p>	<p>(20a) Није лако <u>посматрати</u> сопствено дело <u>објективним очима</u> [→ <i>објективно</i>] – прича Ана и најављује спот. (Blic 5249, 22. 9. 2011, 28)</p>
---	---

б) Глаголи говорења, произвођења гласа, звука (*Stimme / глас, Ton / тон*):

<p>(21) Die rötlichen Brauen gerunzelt, blickte er über den Gast hinweg, indem er <i>bestimmten, fast groben Tones</i> [→ <i>bestimmt, fast grob</i>, Adj.] <u>erwiderte</u>: „Sie fahren zum Lido.“ (Man 23)</p>	<p>(21a) 'Набраних риђих веђа, гледао је увис мимо госта, и <u>одговарао одлучно, скоро осорљиво</u> [→ <i>одлучним, скоро осорљивим тоном</i>]: „Ви путујете на Лидо.“ (Man 33)</p>
---	--

в) Глаголи кретања, померања (*Schritt / корак, ређе Gang / ход*):

<p>(22) Am nächsten Tag <u>ging ich eilenden, entschlossenen Schritts</u> [→ <i>eilend, entschlossen</i>, Adj.] durch die Abteilung, griff den Pullover, barg ihn unter der Anzugsjacke und war auch schon draußen. (Šlink 59–60)</p>	<p>(22a) 'Сутрадан сам <u>журним, одлучним кораком</u> [→ <i>журно, одлучно</i>] <u>прошао</u> кроз то одељење, зграбио мајицу, смтао је испод сакоа и већ био напољу. (Šlink 47)</p>
<p>(23) Fikret Bayram <u>schreitet schnellen Schritts</u> [→ <i>schnell</i>, Adj.] mit einem Brotkorb durch den Gasträum, dann begrüßt er zwei Frauen, ... (www.giesener-allgemeine.de; 1. 1. 2016: Zwischen Döner-Drehspieß, Smalltalk und Stammkunden)</p>	<p>(23a) ..., а иза њих са предивном белом венчаницом, у пратњи свог девера, млада је <u>корачала лаганим кораком</u> [→ <i>лажано</i>]. (www.vesti-online.com; 20. 8. 2012: Marku krštenje, bratu venčanje)</p>
<p>(24) So sah man ihn denn, den großen, zweiundzwanzigjährigen Jüngling, jeden Abend durch die Straßen <u>wandeln, stolzen, langsamen Ganges</u> [→ <i>stolz, langsam</i>, Adj.], ... (https://books.google.rs; P. Loti: Ein Seemann)</p>	<p>(24a) Стојте, галије царске! Спутајте крме моћне! <u>Газите тихим ходом</u> [→ <i>тихо</i>]! (М. Војић: Plava grobnica)</p>

ernsten, starren, tränenströmenden, kummervollen, kalten) Blickes schauen, neugierigen Blickes betrachten и др.

г) Глаголи других семантичких класа:

(25) Eine Frau, die – laut Aussage ihres Ehemannes – mehrfach Selbstmordabsichten geäußert hatte, <u>starb</u> eines plötzlichen Todes [→ <i>plötzlich</i> , Adj.]. (www.zeit.de; 29. 5. 1992: Plötzlich und unerwartet?)	(25a) Др Веселиновић је навео да је Сузана „ <u>преминула</u> <u>изненадном</u> смрћу [→ <i>изненада</i>]” и да је наложио обдукцију. (www.blic.rs; 5. 11. 2013: Direktor bolnice o trudnici koja je iskrvarila na smrt)
---	---

Беспредлошки акузатив у немачком језику и његови еквиваленти у српском језику

Прилошки изрази у форми *беспредлошког акузатива* у функцији унутрашњег објекта потврђени су у оба језика, с тим што је број глагола који регирају унутрашњи објекат у немачком језику далеко већи него у српском, где често није могућа његова реализација. Структурна неподударност прилошких израза регираних од стране еквивалентних глагола у језицима које поредимо може се с једне стране објаснити морфолошким разлозима, тј. чињеницом да рефлексивни глаголи искључују могућност реализације унутрашњег објекта (нпр. *(за)смејају се – смех; осмехнути се – осмех*), и тада се у српском језику прилошки израз остварује једино у виду инструменталне фразе (в. 27a, 28a), а са друге семантичким разлозима, тј. чињеницом да одређени глаголи само у једном од језика које поредимо дозвољавају реализацију унутрашњег објекта (в. 30a и 31a). И у немачком и у српском језику потврђена су оба модела реализације именице и њој надређеног глагола: са различитим (нпр. *sterben – Tod* одн. *илакати – сузе, умрејти – смрт*), али и са истокоренским основама (нпр. *leben – Leben, lächeln – Lächeln, schlafen – Schlaf* одн. *живејти – животи*), некада само у једном од језика које поредимо (нпр. *schlafen – Schlaf* vs. *спавајти – сан*, в. пример 30 и 30a). Упореди:

(26) Aimee <u>lebte</u> ein höchst unkonventionelles <u>Leben</u> [→ <i>höchst unkonventionell</i> , Adj.] in einer moralisch engstirnigen Zeit. (Šenk 133)	(26a) Мешајући се са ликом пуковника Ваухника који, у ономе што наивни називају стварношћу, наставља да игра своје обавештајне игре, а који, у његовом сећању, већ <i>живи дружи, стварнији животи</i> [→ <i>дружачије, стварније</i>]. (Кесмановић / Стојиљковић 331)
(27) Als ich bei ihr war, <u>lächelte</u> sie ein freundliches, müdes <u>Lächeln</u> [→ <i>freundlich, müde</i> , Adj.]. (Šlink 185)	(27a) Кад сам јој пришао, <i>осмехнула се пријатељским, уморним осмехом</i> [→ <i>пријатељски, уморно</i>]. (Šlink 144)
(28) “Oh Jesus, I love you”, sagt er dazu und <u>grinst</u> ein breites Grinsen [→ <i>breit</i> , Adj.], ... (www.fr.de; 25.11.2008: “Jesus ist mein Telefon”)	(28a) Френки <i>се засмејао, неприродним смехом</i> [→ <i>неприродно</i>]. (Jovanović 131)

(29) ... du bist genau wie ich, wir sind das Haut und Haar, wir <u>weinen</u> die gleichen <u>Tränen</u> [→ <i>gleich</i> , Adj.] ... (www.songtexte.com; Luxuslärm: Weil man es Liebe nennt)	(29a) Доказује да сви <u>плачемо</u> <u>исте</u> <u>сузе</u> [→ <i>истио</i>], <u>живимо</u> <u>исти</u> <u>животи</u> [→ <i>истио</i>]. (Гордана Влајић, о књизи Ј. Грегановић: Осмех за сваки дан)
(30) Tennisprofi Andy Murray, Nummer vier der Welt, war am Abend zuvor aus Melbourne heimgekehrt und <u>schlief</u> <u>einen unruhigen Schlaf</u> [→ <i>unruhig</i> , Adj.], als es an seiner Wohnungstür klingelte. (www.sueddeutsche.de; 17. 5. 2010: “Wollt ihr Betrüger?”)	(30a) Ноћу је <u>спавала</u> <u>испрекиданом сном</u> [→ <i>испрекидано</i>], будила се и дозивала Данила, који би остајао уз њу док опет не заспи. (Јовановић 66)
(31) In Freundschaften muss aber auch regelmäßig investiert werden, ansonsten können sie <u>einen langsamen Tod</u> [→ <i>langsam</i> , Adj.] <u>sterben</u> , ... (www.derwesten.de; 10. 4. 2016; Das ist das Geheimnis einer wirklich guten Freundschaft)	(31a) Било је то у некој земљи сељака / на брдовитом Балкану, / <u>умрла</u> је <u>мученичком смрћу</u> [→ <i>мученички</i>] / чета ђака / у једном дану. (D. Maksimović: Krvava bajka)

Изрази овог типа у српском језику по правилу алтернирају са беспредлошким инструменталом (уп. пример 26а и 29а са 32а, као и 29а са 33а), док у немачком језику супституција предлошком фразом није могућа, али је могућа њихова реализација у генитиву (уп. пример 31 са примером 32 и 33). Упореди:

(32) Die Obduktion hat nun ein klares Ergebnis hervorgebracht: George Michael <u>starb</u> <u>eines natürlichen Todes</u> . (www.focus.de; 7. 3. 2017: George Michael starb eines natürlichen Todes)	(32a) Свој добитак професор је прославио у кругу најуже породице, супруге и ћерке, и наставио да <u>живи</u> <u>сасвим обичним животом</u> [→ <i>сасвим обично</i> / <i>сасвим обичан животи</i>]. (Blic 3783, 24. 8. 2007, 9)
(33) Sie <u>starb</u> <u>eines jähen Todes</u> [→ <i>jäh</i> , Adj.], als die nordrhein-westfälischen Politiker 1954 den Nordwestdeutschen Rundfunk auflösten. (www.zeit.de; 28. 1. 1972: Abgedrängt, orientierungslos)	(33a) А ко им се за том софром придружи, треба да рачуна да воли иста јела као и они, да има исту крвну групу и <u>плаче</u> <u>истим сузама</u> [→ <i>истио</i> / <i>исте сузе</i>]. (Blic 5301, 13. 11. 2011, Књига)

ЕКСТРАКЦИЈА ИНХЕРЕНТНОГ СВОЈСТВА ИМЕНИЦЕ КАО НАДРЕЂЕНОГ ЕЛЕМЕНТА

Екстракцијом инхерентног својства *именице* и његовом реализацијом у виду конгруентног атрибута дате именице формирају се стилематски прилошки изрази *предлошко-именичког типа*, како у немачком тако и у српском језику. За разлику од израза који настају екстракцијом инхерентног својства глагола, а који су по правилу модалног значења, прилошки изрази овог типа конкурентни су прилозима из класе локалних, директивних и темпоралних, који могу бити употребљени и у пренесеном значењу.

По дефиницији, предлошко-именички прилошки изрази представљају готово блокиране предлошко-именичке спојеве, који су „значањски блиски или подударни одређеним прилошким лексемама”, при чему се „прилошки карактер такве везе потврђује немогућношћу (односно врло ограниченом могућношћу) њеног ’разбијања’ каквим конгруентним атрибутом” (уп. Ковачевић 2007: 18). Носилац лексичког значења у изразима овог типа увек је именица, која алтернира са конкурентним прилогом, као у следећим примерима: у *пошћуношти* → *пошћуно*, *с несћрпљењем* → *несћрпљево*, *без пошребе* → *беспошребно*, у *близини* → *близу* и др. у српском одн. *nach Osten* → *ostwärts*, *am Abend* → *abends*, *in der Zwischenzeit* → *inzwischen*, *zum Teil* → *teilweise*, *wegen der Krankheit* → *krankheitshalber* и др. у немачком језику.

Ипак, наведени модел допушта извесне варијације, које се пре свега односе на могућност реализације придева као факултативног детерминатора (у немачком уместо детерминатива као облигаторног сателита именице), чиме се интензивира значење прилошког израза (нпр. *преко сваке мере*, у *нејосредној близини*, *без преке пошребе* одн. *über alle Maßen*, *in unmittelbarer Nähe*, *in einzelnen Stufen* и др.). Важно је нагласити да изрази овог типа и даље спадају у предлошко-именичке, будући да придев „не мења семантички тип израза, већ само додатно спецификује дату димензију” (уп. Ćutura 2010: 56). Наиме, факултативна придевска лексема у датим случајевима нема дистинктивно, већ експресивно значење, па тако у доле наведеним прилошким изразима са именицама *Nähe* и *Ferne* одн. *близина* и *даљина* долази до интензивирања значења ’проксималност’ (близина, мало растојање), одн. ’дисталност’ (удаљеност, дистанца, велико растојање), а прилошки израз је, уместо конкурентним локалним прилогом, заменљив прилошком/придевском фразом, у којој је значењска компонента ’интензитет’ реализована у виду градуативне партикуле *sasvim* или *веома* у српском (нпр. *sasvim близу*), *sehr* или *ganz* у немачком језику (нпр. *ganz nahe*) (в. 34, 34а, 35, 35а). Са друге стране, у немачком језику не постоје прилози директивно-аблативног значења, већ прилошки изрази попуњавају празно место у систему (в. 36, 37), док се у српском језику, који познаје конкурентне директивно-аблативне прилоге, сема ’интензитет’ приликом супституције неутралише (в. 36а, 37а). Упореди:

(34) An Riechmanns Händen werden Schmauchspuren gefunden. Sie entstehen beim Abfeuern einer Waffe – sind aber auch nachweisbar, wenn jemand in unmittelbarer Nähe [→ sehr nahe] war, als geschossen wurde. (Der Spiegel 6 / 2006, 117)	(34а) Мегара значи пећина, ваљда на турском или можда на грчком, а пећина стварно има неколико у <i>нејосредној близини</i> [→ <i>sasvim близу</i>]. (Vreme 970, 6. 8. 2009, 70)
--	---

(35) Der Vater hätte sich den Sohn lieber <i>in weiter Ferne</i> [→ <i>ganz fern</i> , Adj.], aber dafür in Sicherheit gewünscht. (Der Spiegel 10 / 2008, 95)	(35a) На једном од снимака виде се и двојица младића која свирају гитару све док се у <i>великој даљини</i> [→ <i>веома далеко</i>] није зачуо прасак. (www.vesti.rs; 10. 12. 2016.: <i>Svirali gitaru i odjednom...</i>)
(36) Mit dem Käse der Auvergne, dem Geflügel aus der Bresse, Gemüse und Obst aus Frankreichs besten Anbaugebieten bezieht Lyon erstklassige Produkte <i>aus unmittelbarer Nähe</i> [→ Ø]. (Die Zeit 22 / 2007, 63)	(36a) На Аеродрому „Никола Тесла” у току је изградња видиковца који ће омогућити свим љубитељима авијације да посматрају полетање и слетање авиона <i>из непосредне близине</i> [→ <i>изблиза</i>]. (Vreme 850, 18. 4. 2007, 53)
(37) CDU Relaunch: Obama grüßt <i>aus weiter Ferne</i> [→ Ø]. (www.spiegel.de; 26. 2. 2009)	(37a) Још само чује, као <i>из велике даљине</i> [→ <i>издалека</i>], однекуд из ружичњака глас своје сестре Ане: ... (Vreme 980, 15. 10. 2009, 46)

Важно је напоменути да, са аспекта стилистике, горе наведени прилошки изрази не спадају у стилематске јединице, будући да се оправданост њиховог јављања потврђује на плану садржаја. Насупрот њима стоје прилошки изрази у којима се у атрибутској функцији јавља позитив истокоренског придева, чије је значење већ садржано у семској структури именице која је носилац лексичког значења израза (нпр. у *дубокој дубини* → *дубоко* одн. *in tiefer Tiefe* → *tief*). С обзиром на чињеницу да је придев у изразима овог типа, за разлику од горе споменутих (в. 34–37 и 34a–37a), комуникативно редундантан, тј. да не доноси ништа ново на садржинском плану (*дубина јесте дубока* одн. *die Tiefe ist tief*), његова употреба своје објашњење (а и оправдање) може наћи искључиво на стилистичком плану. Наиме, плеонастички придев може изразу дати већу естетску вредност, уколико је употребљен као украс (epitheton ornans) (Sovinski 1991: 63)¹⁰, или већу емоционално-експресивну вредност, будући да се редупликацијом дата семантичка компонента „оживљава, истиче и посебно наглашава као емоционално врло значајна”, па су тако парегменонски плеонастички изрази овог типа, као и они чији је регенс глагол, изузетно стилематични (уп. Ковачевић 2003: 256–8). Потврде налазимо пре свега у различитим подтипovima књижевно-уметничког функционалног стила, али и у језику медија, о чему сведоче следећи примери:

¹⁰ Hierher [zum Pleonasmus als Stilmittel, D.N.] gehören auch die Fälle, in denen durch ein attributives Adjektiv Eigenschaften des zugeordneten Substantivs wiederholt werden, das Adjektiv also lediglich schmückendes Beiwort (epitheton ornans) ohne zusätzlichen Informationswert ist, wie z.B. in *das ledige Fräulein, das feuchte Naß* (Sovinski 1991: 63).

<p>(38) Ein Warten ist mir fremd, denn Warten, das heißt Leere, wer wartet kann den Augenblick nicht leben, wer wartet bricht mit seinem Ich, wer wartet sucht <i>in ferner Ferne</i> [→ <i>ferne</i> <i>/ fernab</i>], begreift die Lust der Stunde nicht. (Gabriele Brunsch: Warten)</p>	<p>(38a) „Треба живети за будућност, борити се против оног што човек види и осећа пред собом, стварно, тврдо и огромно, као гранитни брег а за нешто у што треба веровати и што се само наслућује, некад јаче, некад слабије, у <i>далекој даљини</i> [→ <i>далеко</i>], као златна магла негде иза тога брега.” (I. Andrić: Znakovi pored puta)</p>
<p>(39) Nur als wir eine Brücke und auf dieser <i>in tiefer Tiefe</i> [→ <i>tief</i>, Adj.] einen Fluss, vermutlich den Main, überquerten wurde mir mulmig und nur der Gedanke, dass ein Sturz des Waggonen auch nicht aus geringerer Höhe erfolgen würde, tröstete mich - ... (https://books.google.rs; K. Schmid: Querbeet - Ein deutscher Soldat erlebt den zweiten Weltkrieg, 181)</p>	<p>(39a) Бајалица против урока је такође занимљива: „Урок седи на прагу, Урочица под прагом. У урока три ока: Једно око водено, Друго око ватрено, Треће око урочно, Прште око водено Те погаси ватрено и занесе урочно У <i>дубоке дубине</i> [→ <i>дубоко</i>], у <i>високе висине</i> [→ <i>високо</i>], У <i>широке ширине</i> [→ <i>широко</i>]. Ни на мору моста, Ни на псу рога, Ни на длану длака, Ни на моме Милутину урока”. (www.glas-javnosti.rs; 19. 11. 2007: Da ti bajam, da t' izlečim)</p>
<p>(40) Im Schwimmbad drang das Geschrei der spielenden und planschenden Kinder an mein Ohr, als komme es <i>aus ferner Ferne</i> [→ Ø]. (Šlink 77)</p>	<p>(40a) То је виђење Исаије, сина Амосова, виђење <i>из далеке даљине</i> [→ <i>издалека</i>], виђење истинито и чудесно. (www.pravoslavnacrkva.ch/sr/datum/19-08-crkveni-kalendar.html; Beseda o uzvišenosti crkve Božje)</p>
<p>(41) Die Sopranistin Anke Krabbe und die Altistin Evelyn Krahe waren so positioniert, als sollten die Zuhörer ihre lyrischen Aussagen <i>aus ferner Ferne</i> [→ Ø] vernehmen – Botschaften wie aus weit zurückliegender Zeit oder einer anderen Welt. (www.derwesten.de/; 10. 4. 2012)</p>	<p>(41a) У <i>далеку даљину</i> [→ <i>далеко</i>] смо узмакли, далеко смо од „патриотских трибина” и националистичке (пери) патетике, али и далеко од врлог Горчина. (Полемика о српској трилогији (1) или Иван Меденица: У сенци великог рата; 16. 12. 2013)</p>

Уколико се, међутим, истокоренски придев у функцији конгруентног атрибута не реализује у позитиву (као што је то био случај са горе наведеним примерима 38–41 и 38a–41a), већ у форми суперлатива, увек је реч о апсолутној компарацији, а изрази овог типа, за разлику од претходно наведених, немају само стилску већ и комуникативну вредност – означавају одређени, најчешће највиши степен особине изражене придевом (елатив), вршећи на тај начин семантичко нијансирање израза и стављајући у фокус исказа управо дату семантичку компоненту. Приликом супституције израза прилогом одн. придевом, наведена сема 'интензитет' изражава се суперлативном формом дате лексеме или неком од градуативних партилука елативног значења. Отуда изрази овог типа, за разлику од претходно наведених, нису плеонастични, али јесу стиле-

матични, а њихова стилематичност огледа се у понављању истокоренске лексеме (*figura etymologica*). Упореди:

<p>(42) Frühmorgens dann öffnet man die Fensterflügel und hält die Luft an. <i>In nächster Nähe</i> [→ <i>ganz nahe</i>] donnert der Giessbach-Wasserfall in weiß schäumenden Kaskaden fünfhundert Meter talwärts. (Die Zeit 33 / 2007, 49)</p>	<p>(42a) Пратећи непрекидну узлазну линију дворског пажа који је, захваљујући својој оштроумности и способностима, имао срећу да се бави у <i>најближој близини</i> [→ <i>најближе</i>] и буде у милости великог падишаха Сулејмана, видећемо његов живот и као личног царевог собара и оружара. (www.novosti.rs; 11. 12. 2005: Ponosan na - korene)</p>
<p>(43) A. Rastambi, geboren 1974 <i>in höchsten Höhen</i>. Lebt in ferner Ferne. <i>Zeichnet aus nächster Nähe</i>. (www.akademie-graz.at; 4. 12. 2013: Literature award 2013 Graphic Novels)</p>	<p>(43a) Заиста вам кажем, морао сам узлетети у <i>највише висине</i> [→ <i>највише</i>] да бих опет нашао врело радости! О, и нашао сам га, браћо моја! (https://sr-rs.facebook.com; 26. 3. 2016; Filozof i ja: Fridrih Niče)</p>
<p>(44) <i>Aus tiefster Tiefe</i> kommt auf der Bühne der Reichtum, und es wundert daher nicht, daß der Pfortner den Hitlergruß turnt und der Baudezernent riesige Hakenkreuze entrümpeln muß. (www.taz.de/!1298591/: Ostbürger, schaut auf diese Stadt!)</p>	<p>(44a) ...: она музика која очарава и заводи обожаваоце широм света и због које је Ејми Вајнхаус једна од највећих звезда данашњице, долази управо <i>из најдубље дубине</i> једне емотивно растурене и нестабилне жене. (Vreme 1069, 30. 6. 2011. / Vreme)</p>

ЗАКЉУЧАК

У раду је извршена лингвостилистичка анализа прилошких израза немачког и српског језика насталих екстракцијом инхерентног, неутуђивог својства надређеног појма – *глагола* или *именице* и његовом реализацијом у прилошким изразима различитог структурног и семантичког типа. Описаним семантичким поступком настају прилошки изрази веће стилистичке вредности у односу на истозначне, структурно устаљене прилошке и придевске декомпозите (и њима конкурентне прилоге и придеве), а њихова стилематичност омогућена је *илеоназмом* као стилском фигуром понављања (а не стилском погрешком), и додатно појачана стилском фигуром *парезменон* (*figura etymologica*), која подразумева реализацију истокоренских лексема у оквиру субординиране структуре.

Екстракцијом инхерентног својства *глагола* формирају се прилошки изрази синтагматског типа, настали декомпоновањем прилога (у немачком језику и придева) модалног семантичког поља, а регирају их глаголи одређених семантичких класа: говорења и произвођења звука, визуелне перцепције, кретања, као и оних који допуштају могућност реализације унутрашњег објекта. Иако се изрази овог типа у немачком и српском језику конструкционо не подударују, заједничко им је то што на овај начин, издвајањем инхерентног својства глагола у виду именичке

лексеме и њеном квалификацијом уз помоћ облигаторног детерминатора, настају прилошки изрази веће стилистичке вредности како у односу на устаљене прилошке изразе синтагматског типа (са именицама *начин* у српском, *Weise / Art* у немачком језику), тако и у односу на њима конкурентне прилоге одн. придеве, будући да на сугестивнији, убедљивији начин исказују садржај који би мање изражајно, сугестивно и уверљиво могао да се изрази конкурентним, али стилски немаркираним прилошким изразом или прилогом одн. придевом (нпр. *mit anderen Augen* vs. *auf eine andere Weise* vs. *anders betrachten* одн. *иосмаїтраїїи друкачијим очима* vs. *на друкачији начин* vs. *друкачије*). Анализа је показала да у оба језика највећу стилску вредност имају плеонастички парегменонски изрази у форми беспредлошког акузатива (нпр. *einen unruhigen Schlaf schlafen* одн. *живеїїи сїварнији живоїїи*), у немачком и беспредлошког генитива (нпр. *schnellen Schritts schreiten*), који су услед стилске маркираности и архаичног призвука потврђени првенствено у књижевно-уметничком функционалном стилу. Велики стилистичку вредност имају и акузативски и генитивски плеонастички изрази у којима није заступљена *figura etymologica* (нпр. *die gleichen Tränen weinen; eines plötzlichen Todes sterben* одн. *їлакаїїи и сїїе сузе*), док су предлошке фразе немачког језика (нпр. *mit unsicheren Schritten gehen*) одн. беспредлошки инструментал у српском језику (нпр. *їлакаїїи и сїїим сузама*) фреквентније, па самим тим и мање стилематичне алтернативе наведених израза.

Екстракцијом инхерентног својства *именице* настају прилошки изрази предлошко-именичког типа са локалним, директивним, темпоралним или метафоричким значењем. Највећу стилску вредност имају они изрази у којима функцију факултативног детерминатора именице (која је носилац лексичког значења израза) преузима позитив истокоренског придева (нпр. *in ferner Ferne* одн. *у далекој даљини*), будући да у датом случају прилошки израз не добија додатна семантичка обележја у односу на свој основни, устаљени облик (нпр. *in der Ferne* одн. *у даљини*), па се тако конгруентним атрибутом као комуникативно редувантним само додатно наглашава и у фокус исказа ставља семантичка компонента већ изражена именичком лексемом. На овај начин настале плеонастичке парегменонске конструкције изразито су стилематичне. Уколико се, међутим, истокоренски прилог као факултативни детерминатор надређене именице реализује у форми апсолутног суперлатива (елатива), израз нема само стилску већ и комуникативну вредност, будући да се основно значење израза модификује семантичком компонентом „екстремни степен особине” (нпр. *in tiefster Tiefe* одн. *у најдубљој дубини*), па тако изрази овог типа, за разлику од претходно описаних, нису плеонастични, али јесу стилематични, будући да је и овде реч о парегменонској структури. Са друге стране, изрази предлошко-именичког типа у којима се додатним (факултативним) детерминатором изражава само семантичко обележје „интензитет”, без употребе истокоренске лексеме (нпр. *in unmittelbarer Nähe* одн. *у неїосредној близини*), имају искључиво ин-

формативну вредност (изражавају градуативно значење), али не и статус синтаксостилема.

ИЗВОРИ

Blic – српске дневне новине

Vreme – српске недељне новине

Der Spiegel – немачке недељне новине

Die Zeit – немачке недељне новине

*

Andrić: I. Andrić, *Prokleta avlija*, u: I. Andrić: *Romani*, Beograd: Laguna, 2014.

Herndorf: W. Herrndorf, *Tschick*, Roman, 5. Auflage, Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag, April 2012.

Herndorf: V. Herndorf, *Čik*, Roman, Beograd: Laguna, 2012. (Prevela s nemačkog Mirjana V. Popović)

Jovanović: M. Jovanović, *Idi, vreme je*, Roman, Beograd: Caligraph, 2006.

Kelman: D. Kehlmann, *Die Vermessung der Welt*, Roman, Rowohlt Taschenbuch Verlag, 36. Auflage, 2015.

Kecmanović / Stojiljković: V. Kecmanović / D. Stojiljković, *Kainov ožiljak*, Roman, Beograd: Laguna 2014.

Man: T. Mann: *Der Tod in Venedig und andere Erzählungen*, Frankfurt am Mein: Fischer Taschenbuch Verlag, 1977.

Man: T. Man: *Smrt u Veneciji. Tonio Kreger*, Beograd: Novosti, 2004. (Prevela s nemačkog Anica Savić-Rebac)

Šlink: B. Schlink, *Der Vorleser*, Roman, Zürich: Diogenes Verlag AG, 1997.

Šlink: B. Šlink, *Čitač*, Biblioteka „Savremena proza” 28, Drugo izdanje, Beograd: Plato, 2002. (Prevela s nemačkog Spomenka Krajčević)

Šenk: H. Schenk, *Mamas Vermächtnis*, Roman, Köln: Kiepenheuer&Witsch, 2012.

Volf: C. Wolf, *Medea. Stimmen*, Roman, 6. Auflage, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, April 2002.

Volf: K. Volf, *Medeja. Glasovi*, Biblioteka „Peščanik”, Knjiga četrdeset osma, Beograd: Stubovi kulture, 2001. (Prevela s nemačkog Mirjana Milošević-Vitman)

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

<https://www.blic.rs>

<https://books.google.rs>

<https://www.derwesten.de>

<https://www.giessener-allgemeine.de>

<https://www.glas-javnosti.rs>

<https://www.focus.de>

<https://www.novosti.rs>

<https://www.spiegel.de>

<https://www.sueddeutsche.de>

<https://www.taz.de>
<https://www.vesti.rs>
<https://www.vogue.de>
<https://www.wochenblatt.de>
<https://www.zeit.de>

ЛИТЕРАТУРА

- Čutura 2010: I. Čutura, *Međudnos priloga i priloških izraza u savremenom srpskom jeziku*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Kragujevcu, Filološko-umetnički fakultet.
- Egorova 2006: O. Egorova: *Adverbiale Kasus des Deutschen. Eine Untersuchung der Genitive und Akkusative in adverbialer Funktion*. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades doctor philosophiae (Dr. phil.). Institut für Deutsche Sprache und Linguistik, Philosophische Fakultät II der Humboldt-Universität zu Berlin. (edoc.hu-berlin.de/dissertationen/egorova-olga...06.../front.html; 26.9.2006)
- Engel 1988: U. Engel, *Deutsche Grammatik*. Berlin / New York: De Gruyter Verlag.
- Fiks i dr. 2003: U. Fix / H. Poethe / G. Yos: *Textlinguistik und Stilistik für Einsteiger. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Henčel 2010: E. Hentschel, *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Ivić 1983: M. Ivić, O semantičkim okolnostima od kojih zavisi obavezna determinacija kvalifikativnog tipa. U: *Lingvistički ogledi*. Biblioteka XX vek. Beograd: Prosveta, 189–196.
- Kovačević 2000: M. Kovačević, *Stilistika i gramatika stilskih figura*, 3., dopunjeno i izmenjeno izdanje, Kragujevac: Kantakuzin.
- Kovačević 2003: M. Kovačević, *Gramatičke i stilističke teme*, Banja Luka: Književna zadruža.
- Kovačević 2007: M. Kovačević, Sintaksa i semantika priloških izraza, *Srbističke teme*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 11–48.
- Nedeljković 2013: D. Nedeljković, *Dekomponovanje priloga u savremenom nemačkom jeziku*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Kragujevcu, Filološko-umetnički fakultet.
- Radovanović 2007: M. Radovanović, O dekomponovanju uopšte, *Stari i novi spisi. Ogledi o jeziku i umu*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 145–154.
- Ristić 1990: S. Ristić, *Načinski prilozi u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku. Leksičko-gramatički pristup*. Biblioteka južnoslovenskog filologa. Nova serija, knj. 9. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Sovinski 1991: B. Sowinski: *Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen*. Fischer Taschenbuch Verlag.
- Sovinski 1999: B. Sowinski: *Stilistik. Stiltheorien und Stilanalysen*. Zweite, überarbeitete und aktualisierte Auflage. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag.

Danica B. Nedeljković

EXTRACTION OF THE INHERENT VERB OR NOUN CHARACTERISTICS AS A SEMANTIC PROCESS OF BUILDING STYLEMATIC ADVERBIAL PHRASES IN THE GERMAN AND SERBIAN LANGUAGE

Summary

This paper focuses on the linguo-stylistic analysis of adverbial phrases in German and Serbian which are built by extraction of inherent characteristics of superordinate elements (verb or noun) and their surface realisation as an integral part of subordinate syntagmatic adverbial phrases (provided that a verb is the superordinate element) or integral part of the prepositional-nominal adverbial phrases (as an attribute to a noun). The adverbial phrases with the stylematic quality - syntactic styleme - are a result of this process. Particular attention is paid to the figures of speech on which the given process is founded - pleonasm and figura etymologica. The aim of this paper is to compare and contrast structural, semantic and stylistic characteristics of adverbial phrases built by extraction of inherent characteristics of superordinate elements (verb or noun) in German and Serbian.

Keywords: adverbial phrase, decomposition, extraction of the inherent characteristics, stylematic, syntactic styleme, pleonasms, figura etymologica, German, Serbian.

Примљен: 28. септембра 2017. године

Прихваћен: 7. фебруара 2018. године